

Стеван Сремац

Мутимир и браћа му*

Да би се осветио пораз Пресјамав, нападе он (Борис) на Србе, али синови Властимирови разбише га, па му чак и сина Владимира заробише.

1.

После кана Пресјама седе на престо и владаше Бугарима кан Борис, који се зваше и Богорис, син Звинице, сина Пресјамова. Не изабраше сина Звиницу за кана него унука Пресјамова, јер рекоше: »Звиница би лоше среће у рату са Рашанима као и отац му, а ми хоћемо освету; дако Борис буде боље среће!« И изабраше њега за кана свога. А после јуначкога Властимира столоваше у стоном граду Даштанику и владаше Србима велики жупан Мутимир, син Властимиров, са браћом својом Стројимиром и Гојником. Владаше у Рашкој и у земљама до сињег мора.

На самртном одру закле Властимир синове своје да живе у лепој братској слози па ће победити слабога и одолети јачем... *„Договор кућу држи.“* — Та нам реч би послата прецима нашим од древних бесмртних богова; не смећите је никада с ума!" то беху потоње речи болнога Властимира. Издахну и јуначка душа његова одлете у нав, у словенски рај, међу претке, праведнике и јунаке древне словенске. Тело му предадоше огњу, а спомен међу живима остаде му још дуго у песмама српским и у књигама староставним грчким до данашњег дана.

А Богорис и његови Бугари не могаху заборавити негдању трогодишњу крваву и несрећну војну, муке и невоље ратне, робље и гробље своје у Рашкој земљи крвавој и срам бежања и поразе са којима се оконча војна та.

— О, сени Пресјамова, оца оца мога, — рече Богорис — опрости што ропћем на тебе! Како нас остави у стиду и сраму! Како нас заплаши и уби нам дух потоња војна са Рашанима! Низ лета прође и ми не разиграсмо наше коњице бојне, нити завитласмо мачевима, нити затегнусмо тетиве стрели отровној, јер се не кренусмо ни на коју страну на плен ни на славу! Мишице нам малаксаше, гњилеж попаде на тела наша, а рђа на оруђе наше; а бојни коњици давно не осетише на себи бојних седала. Пристиже омладина до коња и оружја и до женидбе — а боја још ни видеела није!

— Што кривиш мртве, што ропћеш на сени, господару! — рече му војвода Тутракан, из старог кнежевског племена Дуло које даде земљи многе канове. — Јеси ли слушао старе приче како моји преци радише када кановаше ордама нашим! Што се више јуначком крвљу залева земља, све боље рађа боље јунаке, господару. Међе наше земље пружају се до земље Рашана, Ромеја,

---

* Стеван Сремац, *Из књига староставних*. Просвета, Београд, 1977, стр. 17-28.

Хрвата и Фруга; бирај на коју страну хоћеш, а наше је да те на оседланим коњима слушамо. Да разиграмо коње бојне и засветлимо оружјем, па ће се разиграти намах и срца наша и засветлети образ наш!

— Води нас, води, моћни кане, у бој и славу! — викнуше велможе. — Осиромашисмо златом и робљем.

— Ако не смеш на Рашане — рече му Тутракаи војвода — а ти нас води на другу страну. Четири су стране бела света; води нас на Грке лукаве и мекушне! Па када се коњи и јунаци млади привикну бојној вреви и оследи им плен, и опије их бојна слава, — а ти нас поведи тада на рашку земљу крваву и освети деда ти Пресјама!

— И хоћу — прихвати радосно Богорис: — На Византију спремајте оружје наше. Питома и травна тракијска поља давно не застењаше под копитама коњица наших; тамо да стремимо с ордама нашим! Не добијемо ли земље, добићемо бар злата и бела робља, и, прекаљени у бојевима, окренућемо одатле ка рашким странама.

И што доконаше, то и учинише. Провалише се и просуше се по Тракији и Македонији и опленише већи део, а мањи део тих земаља задржаше под својом влашћу и вратише се дома обременени пленом и увенчани славом.

2.

Вратише се на кратак одмор и починак. Јер ратна слава је као пиће које опија: што га више јунак пије, све га је жеднији. Тако опијени ратном славом и успесима лаким у борби са Грцима, разјацише несите чељусти своје велможе бугарске и тражаху рат и освету Рашанима.

Послуша их радо Богорис и рече им:

— Добро чините што тражите освету, крв и истрагу Рашана. И чини ми се да никада подеснија времена но данас! Јер нема више старога, мудрога и јуначкога Властимира. У златном столу рашке земље столује сада Мутимир, а доле на подножју стола златна седе сада браћа му, бујни Стројимир и несмишљени Гојник: ропћу и душа им жели престо и власт. Шанућу им на ухо једну реч и биће уз нас.

— Похитајмо, господару, — прихвати реч војвода Борита-кан — време је. Јер место мудре главе и једне воље и крепке деснице Властимирове, на престолу рашком више је људи; а више људи, више и ћуди. Ласно ћемо! Помутићемо их, а затим напасти. Тада ћемо скинути срам са нас и терет са душе Пресјама, деда твога, и бојара и јунака његових који падоше у боју или бежању, или осташе у животу да под бременим срама проводе гњиле дане до суђенога данка свога.

Тако доконаше и послаше људе своје Мутимиру да му јаве за поразе Грка и да затраже послушност од њих, Рашана. Послаше шест бојара: три да су поклицари, а три да се кажу да су пратња њихова. Три поклицара да зборе са Мутимиром јавно, гласно; а она друга три да зборе са браћом му тајно, шапатом.

Када дођоше, пред Мутимиром поклонилише се и падоше нице три поклицара и три пратиоца њихова и овако рекоше:

— Као муња на далеком зренику што раније јавља буру и холују која се примиче, као студ коју људи раније осећају и знају тако да је негде далеко град пао и потукао труд вредна ратара, — тако ти и ми, поклицари, долазимо као муња и као студ, да знаш да се градоносни страшни облак примиче земљи твојој. И што задеси силну ромејску царевину, задесиће и тебе и земљу твоју, ако не сагнете покорно главу и не будете одјако послушни моћноме кану нашем Богорису. Насмејаше се грохотом Мутимир и господа рашка и овако им одговори Мутимир:

— Луди ли сте, господо бугарска, кад превалисте толики пут да ми то речете! Давно, истина, доживесте, али ипак брзо заборависте што је било између нас за Пресјама вашег и нашега Властимира; крв и гробове оне брзо заборависте! Пресјам-кан, небијен, тражише пријатељску десницу нашу, па је не доби од нас, а ви данас после пораза, бијени, тражите од нас послушност и покорно главу нашу! Тако ми бесмртних вечних богова, ви сте кано онај за кога вели стара наша реч: *»Они га гоне из града, а он пита: где је жупанова кућа!«* — Ми вас потукосмо, а ви нам се намећете за господаре; силно осетисте нашу тешку десницу, а сад нам ви тражите покорну главу! То махнит човек ради, а махнитом што ће наш одговор!

— Твоја воља, светли мегаложупане (велики жупане), а ми, робови канови, бесмо само ка' оно одјек речи моћнога нам кана. Он жељаше мира, али ти га не хтеде, јер и име Мутимир казује да ниси пријатељ миру, да си онај који мути мир. Остајте здраво, светла господа рашка, а ми одосмо да ти речи однесемо господару нашем.

Тако рекоше и одоше да се спреме за пут. А док се ова тројица спремаху за пут, друга тројица приђоше кришом ласкавим речима и обећањима Стројимиру и Гојнику да их примаме Богорису, а одвоје од брата Мутимира. Али, не могаше. Осташе верна браћа брату, а вратише се Богорисови људи празних руку.

3.

Разљути се Богорис кад му рекоше за одговор Мутимиров и диже војску и војну на Рашане, али не би боље среће од Пресјама, деда свога.

Сложна браћа и сложни народ потуче их хаметом и разагна их на све стране да не знаде један Бугарин за другог, нити знађаше кан Богорис за велможе са којима се саветоваше, нити за првенца сина свога Владимира.

А када се уморан од бежања кан Богорис заустави и када склоњен тмином ноћном од гоњења Рашана нађе прибежишта, одахну мало душом и одмори се у катунима Влаха пастира у прибежишту, тад прелете у памети све што претури преко главе овога рата. Сети се погинулих и бегунаца, себе и другова својих и милога сина свога Владимира, којег поведе са собом да га научи ратовати и побеђивати и да му млађани син буде сведок славе — а доживе да он, старац, буде данас сведок погибије народа свога и несреће детета свога.

Три дана беше сакривен Богорис код Влаха пастира скитача, који лети пасаху стада своја по висовима и странама планинским, а зими слажаху у топле жупне долине и плаћаху данак Рашанима вуном, лојем, крзном и сирцем. Три дана доношаху и метаху преда њ јела и понуде сваке гостољубни пастири, али болна душа Богорисова не прихваташе се ни јела ни пића, од бола за сином и од страха за живот свој, јер се бојаше да га Власи не издаду Рашанима.

А стари челник катуна пастирског опази то и умириваше га речима:

— Не бој се, господару! Ми нисмо Рашани. И да није обичај древни прадедовски да примамо роба невољна и госта залутала, не бисмо те опет издали. Не знамо ко си, али видимо да си ратник невољник, душманин наших душмана! Јер знај да и наша душа силно мрзи те Рашане; више и силније него ти сам, побеђен данас од њих. Јер вас победише, а наше племе и победише и истребише. Сто и осам лета бројим ја. Као дете слушах од оца мога приче оца његова о тешким и крвавим данима кад нагрнуше ови туђинци амо у крајеве наше и мачем и огњем истребише племе наше, и што беше од векова наше њиховим назваше. Мирно гонисмо ми столећима стада куд хтедосмо, никога не питасмо, ником не плаћасмо за зрак, за хладну водицу и сочну травицу; наша,

бећу брда и долине, докле они, Рашани, не дођоше од северних хладних страна и не отеше нам питоме травне долине и не одагнаше нас у врлетне планине да другујемо са дивљим медведом, сјерим вуком и сурим орлом, обитницима мрачних и глухих гора и планина! Па како да не волимо свакога који на њих војшти; како да не жалимо сваког ко од њих пропати, као и ми што пропатисмо!

Тада му се кан Богорис каза ко је.

— Сина Владимира тражим, — закука Богорис кан. — Знаш ли што о њему, старче? Је ли бегунар или роб; или је мртав на пољанама, па врани гаврани пирују и пију му чарне миле очи његове ?

Тада посла стари челник једног од својих чобана са стадом да донесе гласе са ограшја. Да види где су Рашани, а где Бугари. И после неколико дана врати се пастир са тужним гласима. Бугарима тамо каза где им је кан Богорис, а Богорису донесе вести о сину и о разбијеној војсци његовој.

— Син ти је Владимир сужањ у Рашана, господара наших, а са њим допадоше сужањства и дванаест велможа, и дванаест делова војске твоје цвили у сужањству рашком! — рече му чобан извидник.

Заплака се тада горко Богорис и тешка туга паде му на душу као јесењи тешки облаци када притисну земљу. И не разведри му се душа ни онда када се почеше скупљати око њега тисуће и тисуће бегунаца Бугара, јер му изгледаше војска као преплашено стадо без пастира. И кад их запита могу ли се поуздати у се, да избеаве из сужањства Владимира и дванаест велможа — они мучаху и гледаху преда се како трава расте.

Тада посла Богорис људе и запроси мир од Рашана Срба.

4.

И док су раштркани Бугари, гоњени, лутали по непознатим странама или падали у сужањство, стигоше људи Богорисови да моле за мир. А у околу српском беше све весело. Силно робље и плен, коње, оружје светло и свите златне делише међу собом ратници људи Мутимирови. На жртвенику бога Страхора, ратнога бога, букташе огањ, а са њега дизаше се у плаве небесне висине дим и мирис од претиле овновине заједно са песмама захвалницама благодарних и јуначких Срба.

Хорише се побожне и јуначке песме и вили лаки танци око жртвеника; лило се рујно вино и слатка медовина у славу победе око шаторја Мутимира и браће му, кад оборених копаља стигоше у рашки око људи Богорисови. Кад дођоше пред Мутимира, падоше ничице и овако прозборише:

— У рукама богова беше судбина и ратна срећа и наша и ваша и они је деле по својој боговској вољи. Боговима сте милији и ето где и по други пут победисте силне канове наше који се навикоше од Испериха, првог кана нашег, вазда да су победници широм света, од сињега мора до плавих Карпата. Шта ће слаб човек против силних богова! Зато мир и лепу дружбу просимо; дружбу каква беше до Пресјама међу нама. Као суседи живесмо досада, а као деца једне мајке дај да живимо одсада. Дођосмо да нам речеш, светли кнеже, шта је цена мира који тражимо, ако га и ви хоћете?

Тада позва Мутимир у веће на збор и договор браћу и војводе и жупане своје. А када доконаше, позваше у веће поклицаре и овако им Мутимир, велики жупан, рече:

— Ни половину не тражимо од онога што би ви охоло тражили да нас богови нешто дадоше вама у руке и да нас ви добисте на мејдану као што ми вас добисмо. Ово вам је крвнина за наше изгинуле и откуп за ваше робље. Што вам изређа сада брат мој Стројимир, упамтите то.

Тада изговори жупан Стројимир ово:

— Нека нам даде Богорис десет чизама пуних златица и других десет пуних сребрника, новца ромејскога, и десет лаката аксамита и скрлата византијскога, јер сте ближе Цариграду него ми, на свакога велможу, тисућника и стотиника нашег. Да нам дате коње и оружје кана Богориса и велможа ваших, јер су чувене ергеле и табуни ваших Татара, и коњи ваши бржи од плаха ветра. И да померимо међе наше на исток колико добар коњиц за дан и ноћ прејездити може. То тражимо! А за бољу веру јемац и талац наш биће син канов Владимир. Кад нам донесете тражени откуп и крвнину, пустићемо вам таоца.

Поклонише се до црне земље поклисари и рекоше:

— Примамо увете мира, срећни ратниче, пресветли мегаложупане Мутимире!

А Гојник им рече још и ово:

— Пале у боју сахраните ви своје по вашем, а ми ћемо наше по нашем обичају. И још вам једну милост брата и господара свога јављам: Од робља што је мрке масти и псоглав Татарин што је бријане главе и дуга перчина, остаће робом у нас док је нама воља; а плавокосе и белокосе Словене што нашим језиком слове и нашим се боговима моле и клањају, њих пушта брат и госпо дар мој; слободни да су данас још као птице у зраку; јер Рашаниново болећиво срце не може од брата роба правити.

Поклонише се опет и падоше ничнце на црну земљу поклисари и захвалише на милости, а затим рекоше:

— Још једну милост просимо од вас, господо рашка. Светли кан наш Богорис, моћан дотле и страшан Ромејима у Тракији, сад је у горама вашим што и ухваћен врабац у стегнутој шаци! Слаба му утеха што учинисмо мир!

— Вера наша и реч јуначка дата тврђа је од Триглава оног! — рече и показа руком на Триглав планину млади Гојник.

— Ко ће да зна за ово што ми доконасмо, — рече поклисар, — и хоће ли хајати непослушни и пусти Рашани ваши за мир овај и увете његове. Наш светли кан боји се горе и кланаца, јер горе крију злотворе. Дајте му проводича кроз земљу вашу до међе.

— Даћемо му, — рече Мутимир. — Ниједна влас му његова неће нестати.

5.

Тада одреди браћу своју, Стројимира и Гојника, да проведу кана Богориса до међе државе његове.

Тако Богорис, који упаде у земљу Рашку охولة главе и надмених груди, врати се из ње погнуте главе и оде у своју земљу да справи откуп; и плен узет од побеђених Грка даде као крвнину и откуп победницима Рашанима.

А када Мутимир доби откуп и крвнину из земље бугарске, отпусти сужња Владимира после сјајног пира и гозбе. И још му даде да понесе оцу Богорису: два роба, два сокола, два пса загара и двадесет крзна, јер то беше обичај Бугара и знак код њих да је утврђен мир и лепа дружба.

И лепо живеше међу собом Рашани и Бугари за неколико десетина година, за владавине бугарских канова Богориса, Владимира и Симеуна. Живеше како приличи новим хришћанима да живе. Јер се Богорис сада после несрећнога рата заветова: да ће оставити старе богове који га оставише, и да ће признати једнога бога и Христа, сина његова.